

De grote vier en de rest

Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht hebben onder het label G4 een eigen positie binnen het Grotestedenbeleid. De vier hebben een eigen maandelijks overleg, gecoördineerd door het ministerie.

De overige 21 deelnemende steden spreken elkaar ook maandelijks onder leiding van het ministerie, maar apart van de G4. De meeste van deze steden hebben een inwonertal dat ruim boven de 100.000 uitkomt, maar acht steden zitten daaronder. Venlo is met 65.000 inwoners de kleinste deelnemer. De andere twintig: Almelo, Arnhem, Breda, Deventer, Dordrecht, Eindhoven, Enschede, Groningen, Haarlem, Heerlen, Helmond, Hengelo, 's Hertogenbosch, Leeuwarden, Leiden, Maastricht, Nijmegen, Schiedam, Tilburg en Zwolle.

Terwijl minister van Boxtel de grote steden geld geeft om probleebuurtten schoner en veiliger te maken, jagen anonieme bendes, spijbelaars en drugsdealers gemeenten weer op kosten.

Wie wint in Oud-Krispijn?

Het Grotestedenbeleid in Dordrecht

verschenen in *Intermediair*, op 22 februari 2001
copyright Carien Overdijk

De zwarte plekken op het asfalt in de Dordtse wijk Krispijn – littekens die achterbleven na de hevige buurtrellen van oktober – zijn weggepoetst. De fietsenstalling bij het station, die een etmaal de deuren sloot na een serie overvallen, heeft camerabewaking gekregen. En in De Staart, een verloederde vooroorlogse volksbuurt, is het eind januari rustiger dan een paar maanden terug.

Maar schijn bedriegt. Volgens bewoners van De Staart is de stilte op straat gewoon de winterstop. 'Straks komen ze weer met die grote bakken en op brommers door de straat scheuren,' waarschuwt een buurtbewoner die net thuiskomt van zijn werk als beveiligingsbeambte. 'Als het mooi weer is hangen ze in groepen rond, soms wel vijftwintig man. Vooral daar, op dat kruispunt.' Zelf is hij niet bang uitgevallen, maar die ene keer dat hij een klacht indiende bij de politie had hij de volgende avond wel een steen door zijn ruit. 'Het zijn geen mensen uit deze buurt, al zitten er misschien een paar tussen. Waar ze vandaan komen weet ik niet. En de politie patrouilleert wel, maar het lijkt wel of die lui het rieken. Ze zijn altijd weg als de politie komt.'

mobieltje

De Dordtse wethouder sociale zaken en kunsten, Jannie van der Loos, lacht cynisch als ze dit hoort. 'Ze ruiken het niet, ze hebben iemand op de uitkijk met een mobieltje', weet ze. De problemen in de achterstandswijken houden haar bezig. Uit onderzoek blijkt dat de jongerenoverlast en de gevoelens van onveiligheid in Dordrecht de laatste jaren zijn toegenomen.

Terwijl minister Van Boxtel, portefeuillehouder van het Grotestedenbeleid, zijn 'digitale trapveldjes' lanceert om zwervers en andere kansarme groepen in de steden op internet aan te sluiten, gebruiken rondtrekkende jongerenbrigades de mobiele

technologie om de politie te slim af te zijn. Groepsterreur is een van de lastigste problemen in de grote steden. De recente rellen in de Graafsewijk in Den Bosch, de herhaalde opstootjes in nu eens Eindhoven, dan weer Roermond, ze bevestigen het imago van gewelddadigheid in uitgaanscentra en achterstandswijken. En terwijl Van Boxtel de steden geld geeft om probleebuurtten schoner en veiliger te maken, jagen anonieme bendes, spijbelaars en drugsdealers diezelfde gemeenten weer op kosten met vandalisme en zwerfvuil. Wie gaat er winnen?

impuls

De overheid heeft goede kaarten. Neerlands modernste minister, die zich suf communiceert en chatsessies houdt met wie maar wil (kijk op www.rogervanboxtel.nl) heeft het Grotestedenbeleid een sterke impuls gegeven. Onder zijn aanvoering stapten de 25 deelnemende steden van een onoverzichtelijke projectencarroussel (verslaafdenzorg, kringloopwinkels, wijktoezicht, vensterscholen, huiskamerprojecten) over op meerjarenontwikkelingsprogramma's. Die programma's bieden een complete visie op de probleemgebieden in de stad, met inbegrip van het draagvlak onder de burgers en de participatie van bedrijven. Ook zijn er meetbare doelstellingen in opgenomen.

doorstartconvenanten

Het was een zware opdracht, die ertoe leidde dat veel steden hun huiswerk nog eens over moesten doen. Maar in december 1999 sloot Van Boxtel dan eindelijk de zogenoemde 'doorstartconvenanten' af met de steden, voor een bedrag van 16,5 miljard over een periode van vier jaar.

Dat bedrag is voor een groot deel bijeengesprokkeld op andere ministeries. Bij zijn aantreden eind 1998 kreeg Van Boxtel een groter mandaat dan zijn voorganger staatssecretaris Kohnstamm. Hij draagt begrotingsverantwoordelijkheid voor alle rijksregelingen en activiteiten die passen bij het Grotestedenbeleid. Zo kan hij de steden aanspreken op die brede visie en tegelijkertijd de verkokering tussen de beleidsterreinen doorbreken. De steden zijn op hun beurt af van de ingewikkelde financiële rapportages over deelregelingen en kunnen zich concentreren op doelstellingen en resultaten.

vraagteken

Tegelijkertijd zijn de steden autonomer gaan werken. Ze namen het initiatief tot een 'zelfanalyse', organiseerden een visitatieronde onder leiding van Elco Brinkman en brachten massa's cijfers op wijkniveau bijeen die jaarlijks in een landelijke 'monitor' worden samengevoegd (zoek uw eigen wijk op internet: www.iseo-eur.com). Zo kunnen ze hun eigen probleemwijken afzetten tegen die van andere steden. Benchmarking dus, afgekeken van het bedrijfsleven.

Toch is succes niet gegarandeerd. In tegenstelling tot het bedrijfsleven werken gemeentebesturen met cijfers die anderhalf tot twee jaar oud zijn. Pas in 2000 is de rapportage over de periode Kohnstamm afgerond. Die resulteerde in een megavraagteken. De steden telden over de hele linie meer banen en minder werklozen. Ook waren de citoscores van het basisonderwijs gestegen ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Daar stond tegenover dat het leefklimaat in de achterstandswijken was verslechterd. Ging het nu beter of slechter, en was dat dankzij of ondanks het Grotestedenbeleid?

De gunstige economische wind heeft de stedelijke arbeidsmarkt natuurlijk een zetje gegeven. Maar waarom lijkt het in de probleebuurtten dan nog slechter te gaan dan voorheen? Hadden de steden zich sinds 1995 – het startjaar van het Grotestedenbeleid - niet harder en creatiever ingespannen voor de zwakke buurtten dan ooit?

afvoerputjes

Als de laatste officiële cijfers van januari 1999 dateren kun je het antwoord maar beter op straat gaan zoeken. Bijvoorbeeld in Dordrecht, de stad die in ambtenarenkringen bekend staat als een van de zeven 'Antillengemeenten'. Dordrecht kent de laatste jaren een explosief groeiende instroom van overzeese landgenoten, meest analfabete familie of kennissen van Antillianen die al in de arme oude wijken wonen. Ze melden zich niet, ze trekken bij iemand in. Het zijn de woningcorporaties die vaak als eerste op schrijnende situaties stuiten. 'In ons woningbezit zitten de afvoerputjes van de stad', zo beschrijft directeur Rob Hagens van de Dordtse woningcorporatie Woondrecht de problematiek plastisch. 'Laatst hebben we nog drie Antilliaanse moeders met zeven kinderen in een woninkje aangetroffen. Alle tien ziek en te bang om hulp te vragen.' Woondrecht, dat overigens nauw samenwerkt met politie, gemeente en hulpverleningsinstanties, is met zeven maatschappelijk werkers zelf al bijna uitgegroeid tot een welzijnsinstelling. Een keiharde noodzaak, zegt de directeur.

noodopvang

Onlangs werd hij om middernacht door een van die 'sociaal beheerders' uit zijn bed gebeld. 'Een jongen van zestien was thuis in elkaar geslagen en gevlucht naar een familie verderop in de straat, met wie de moeder van de jongen laaiende ruzie had. De families dreigden slaags te raken. In Oud-Krispijn, ja. Als de politie daarbij had moeten komen had je zo weer rellen gehad. Of we die jongen direct bij dat gezin konden weghalen?' Hagens hoefde niet lang na te denken. Het was tegen de regels, maar de minderjarige jongen werd diezelfde nacht nog overgebracht naar een appartementencomplex dat Woondrecht achter de hand heeft voor tijdelijke verhuur en noodopvang.

Veel buurtproblemen zijn, in de woorden van de directeur, 'een-op-een kwesties'. Toch lukt het soms om de zaak structureler aan te pakken. In De Staart wist Woondrecht, eigenaar van alle huurwoningen in de wijk, de drugspannen en illegale café's te sluiten. De lastigste alcoholisten zijn met strenge afspraken naar andere wijken overgeplaatst. Buurtbewoners beamen volmondig dat dat een hele verbetering was. Alleen, nu werken de dealers in de wijk vanuit geparkeerde auto's.

gehecht

Soms is het dweilen met de kraan open, een gevoel dat instanties ook bekruipt bij de onbeheersbare instroom van illegalen in een aantal steden. Zulke stadsoverstijgende problemen komen dan wel op het bord van de minister. Die beijvert zich bijvoorbeeld voor een vermindering van de migratie vanuit de Antillen.

De inwoners zelf zijn de uiteindelijke thermometer van de stad. Via enquêtes kijken gemeenten of een daling van de criminaliteit en een schonere wijk met opgeknapt huizen ook doorwerkt in de gevoelens van veiligheid en tevredenheid. Soms staat het stadsbestuur dan voor een raadsel. Zo zijn de meeste inwoners van De Staart ondanks de buurtverlast aan hun wijk gehecht. En hoewel het percentage autochtonen er nog maar 37 bedraagt is er van etnische spanningen nauwelijks sprake. Dat contrasteert met de Dordtse achterstandswijk Wielwijk. Daar is de criminaliteit teruggedrongen en zijn de meeste huizen netjes gerenoveerd. De tuinen staan er een stuk verzorgder bij dan in De Staart. Toch toonden de bewoners enquêtes uit Wielwijk vorig jaar de hoogste scores op onvrede, verpaupering en onveiligheid voor heel Dordrecht. De gemeente zette een dialoog met de bewoners op touw om de reden te achterhalen.

niet barbecuen

'Feitelijk is er niet zoveel aan de hand in Wielwijk', weet wethouder Van der Loos

inmiddels. 'Die negatieve gevoelens zijn grotendeels toe te schrijven aan de veranderingen in de populatie. Er is in die wijk een constante instroom van nieuwe Nederlanders. Het wordt natuurlijk nooit meer zoals in de jaren vijftig. Ik vind het al mooi als ze elkaar gedag zeggen, ze hoeven niet met elkaar te barbecuen. Maar mensen voelen zich onveilig als ze elkaar niet kennen. We organiseren daar nu ondermeer ontmoetingsochtenden voor ouderen. En we hebben een project gestart: Wielwijk wereldwijk. Ik denk dat we nu al een ander beeld krijgen als we de mensen weer interviewen.'

wegpiraten

Dordrecht heeft stevig ingezet op sociale projecten. De wethouder verwacht veel van de verlengde schooldag en van een uitbreiding van het jongerenwerk en het cultureel werk. 'Kunst en cultuur kan de identiteit op een positieve manier versterken', aldus Van der Loos. 'De internetprojecten van de minister vallen daar voor mij ook onder. De jongeren lopen wel buiten met een gsm'etje, maar thuis hebben ze geen computer.' Dordrecht heeft in januari wijkmanagers benoemd die de projecten op buurtniveau coördineren.

Aan inzet ontbreekt het niet in de steden. Wel valt er nog veel te leren. Fysieke maatregelen, bijvoorbeeld, blijken niet afdoende om wegpilaten aan te pakken. Legt de gemeente op verzoek van de buurtbewoners verkeersdrempels aan om het scheuren door een woonwijk af te remmen, dan gebruikt een groep jongeren ze om er á la James Bond overheen te stuiteren in hun boomcars.

gemor

Timing is een ander punt. Woondrecht kondigde een jaar geleden aan, de oude woningen in De Staart smaakvol te zullen renoveren. Er kwamen mooie folders en proefrenovaties met kijkdagen. De interesse onder de huurders was groot, maar toen begon het stroperige proces van inschrijvingen, vergunningen en plannings. Woondrecht rekent erop dat de aannemer in maart zijn bouwkeet in de buurt kan opstellen, maar beloven durft de corporatie niets. Daardoor is er al maanden gemor 'dat er niks gebeurt'. En eind januari gonst plotseling in de buurt het paniekerige gerucht dat 'ze de hele wijk gaan slopen.' De tijd heeft in een volkswijk andere dimensies dan op kantoor.

praktisch

Ook leren de lokale instanties dat kleine, praktische oplossingen soms meer effect hebben dan ambitieuze campagnes. Zo was een cursusje over woonjargon voor allochtonen in De Staart een doorslaand succes. De woningcorporatie had gemerkt dat de buitenlandse huurders bepaalde gebreken aan hun woningen niet meldden, omdat ze er de Nederlandse woorden niet voor wisten. Bijna dertig mannen en vrouwen volgden de cursus in kleine groepen. Op een foto in het wijkkantoor van Woondrecht nemen ze trots hun certificaten in ontvangst. Ze kennen nu het verschil tussen raam, kozijn en ruit, maar misschien is hun gestegen zelfrespect wel belangrijker. Hun herhaalde vraag: 'Wanneer komt er een vervolgcursus?'

van onderaf

De grootste winst van het Grotestedenbeleid is voorlopig dat gemeenten hun nieuwe ervaringen met elkaar delen. Er is veel collegiaal overleg, er verschijnen publicaties over succesvolle projecten. Er komt ook een Kenniscentrum Grotestedenbeleid. Het beleid komt van onderaf, en dat is precies wat minister Van Boxtel beoogt. Voor de complexe problemen van de grote stad zijn geen landelijke oplossingen te bedenken. Pas in het voorjaar van 2002 volgt de eerste tussenrapportage aan de Kamer. Met de oude cijfers, die van vandaag. Met buurten dus waarin het nog stevig rommelt. De Kamerleden doen er dan goed aan, hun oordeel te vormen op basis van de actuele

berichtgeving in de kranten. Het zou weleens kunnen dat de volgende winterstop geruisloos overgaat in een nieuwe lente.

Grotestedenbeleid vanaf 1995

In de jaren negentig tekende zich een zorgwekkend verval af in een groot aantal Nederlandse steden. De werkgelegenheid liep gestaag terug, gezinnen en welgestelden trokken weg en arme illegale en legale migranten namen hun plaats in. Het leefklimaat verslechterde. In 1995 ging daarom het Grotestedenbeleid van start onder staatssecretaris Kohnstamm. Er kwamen aanvankelijk afspraken met negentien steden: de vier grote en vijftien middelgrote.

Inmiddels zijn we een kabinet verder, is het Grotestedenbeleid gepromoveerd naar een eigen minister en draaien er 25 steden mee in het programma. De grootstedelijke economieën klimmen uit het dal, maar er zijn nog veel buurten waar armoede, vandalisme, groepsterreur en drugsoverlast zich concentreren. Minister van Boxtel richt zijn beleid op drie pijlers: economie (meer banen), de fysieke infrastructuur (meer koopwoningen, meer renovaties, beter straatonderhoud), en de sociale infrastructuur (betere onderwijsprestaties, meer sport, cultuur en zorg in achterstandswijken).